VOTIEFSCHILDERIJEN IN DE O.-L.-VROUWEKERK TE LEBBEKE

1705 - 1908

Jozef DAUWE

VOTIEFSCHILDERIJEN IN DE O.-L.-VROUWEKERK TE LEBBEKE

1705 - 1908

Jozef DAUWE

Ten geleide
Renaat van der Linden

LEBBEKE
1977

© J. Dauwe, Lebbeke, 1977.
Uitgave Kon. Bond der Oostvlaamse Volkskundigen, Oscar de Gruyterstraat 42, 9000 Gent.
Foto's : Atelier Paul Podevijn, Laurierstraat 28, 9370 Lebbeke.
Drukkerij : N.V. Van der Poorten, Diestse steenweg 624, 3200 Kessel-Lo.

Ten geleide,

Elke kerk is voor de kristen gemeenschap een heiligdom. Daar berust Onze-Lieve-Heer in het tabernakel en de godslamp die brandt, wijst op de aanwezigheid van het Allerheiligste.
Niet immer echter krijgt het hoofdaltaar de klemtoon. Er bestaan kerken waar een zijaltaar de voorrang geniet en waar vele gelovigen en pelgrims dààr hun schreden naar richten. Onze-Lieve-Vrouw of een andere heilige vormen er de aantrekkingskracht op basis van een oud gebruik of verering.

In Lebbeke beleven wij vast en zeker dergelijk geval. Het ontstaan en de evolutie van de kerk zelf zijn er verweven met de devotie tot Onze-Lieve-Vrouw. Een krans van legenden siert de aanwijzing van het terrein, de ontdekking van de steengroeve, de omlijning van het heiligdom en de verdere opbouw.
Volgens de traditie oorspronkelijk een buitenwijk van Dendermonde, groeide Lebbeke stilaan uit tot een eigen parochie. Het zal de moederkerk van Dendermonde weldra overvleugelen als pelgrimsoord in de aanroeping en verering van Onze-Lieve-Vrouw. De titel *Vertroosteresse der bedruckte* en de stichting van een konfrerie in de veertiende eeuw spreken duidelijke taal. De broederschap blaakt en bloeit er als een van de belangrijkste in de Nederlanden en bedevaarders uit geheel West-Europa komen er Onze-Lieve-Vrouw smeken en/of danken, zo uit Amsterdam, Breda en Brussel, Deventer, Hamburg in Oostland, Kamerijk, Laarloos, Leuven, Naarden in Noord-Beveland, Vlissingen en Waalwijk, Zwolle en alle steden van Vlaanderen.

Het ligt voor de hand dat gelovigen die hun erkentelijkheid betuigen dit gevoelen op allerlei manieren uitdrukken met het offer van een wassen ex-voto, een kaars, het laten opdragen van een mis, zelfs met het aanbieden van een portret. Wat dit laatste punt betreft bestaat er een zonderlinge overeenkomst met de Onze-Lieve-Vrouwekerk van Dendermonde : in beide heiligdommen hebben vrome personen veelkleurige portretten van hun kind opgehangen tegen de hoge witte kerkwanden. Dat gebruik weerspiegelt een diepe godsdienstzin en een waarachtig vertrouwen in de bescherming van de goddelijke moeder.

In zijn geestesleven legt de mens menigmaal de klemtoon op het element «aandenken», dit wil zeggen het in gedachtenis houden van iemand. Het begrip «gedachtenissen» legt de nadruk op de voorwerpen waarin en waardoor men aan iemand blijft denken. Deze voorwerpen verkrijgen een nog meer verheven waarde, van zodra er rechtstreeks een hogere macht bij betrokken is. Dan bereiken wij de sfeer die het offer in de heiligdommen aanduidt. Waar de offerande eerder verwijst naar de uiterlijke plechtigheid, is het offer zelf een persoonlijke aangelegenheid, een intieme gave. Dit geldt beslist voor het votiefschilderij. Het duidt een verhouding aan van het individu tot God of een Sint, recht en rechtstreeks, in smeking en/of dank. Het wordt een afbeelding in de gehele gestalte of enkel met het gelaat, een binding aan de hogere macht als pand van veiligheid.

Onze vriend en medelid Jozef Dauwe heeft met toewijding en kennis van zaken zeventien portretten in de kerk van Onze-Lieve-Vrouw te Lebbeke ontleed, beschreven en belicht met de geestesgesteldheid van de offeraar(ster), met de zin van de psycholoog en met de blik van de kultuurhistoricus. Doek voor doek begint voor ons te leven in de glans van de voorstelling, in de kennis van de achtergrond langs familie en traditie. Deze rijk-geïllustreerde studie sluit uitstekend aan bij de uitmuntende publikatie van Marcel Daem, *Votiefschilderijen en mirakelboek van kapelletje Schreiboom te Gent.*

Het bestuur en de leden van de Koninkijke Bond der Oostvlaamse Volkskundigen bieden hun oprechte dank aan Z.E.H. Omer Van den Bergh, pastoor-deken, en de voorzitter en leden van de kerkfabriek van Lebbeke die hun bestendige steun verleenden bij het totstandkomen van deze publikatie van de bovenste plank.

Renaat van der Linden
Lid van de Koninklijke Kommissie voor Volkskunde
Voorzitter van de Koninklijke Bond der Oostvlaamse Volkskundigen.

Een bekend bedevaartsoord, waar sinds de 14e eeuw de devotie tot O.-L.-Vrouw zeer levendig wordt gehouden, is de kerk van Lebbeke bij Dendermonde (1).
Ex-voto's, typische verschijnselen in een bedevaartplaats, versieren dan ook reeds het altaar vóór de plundering van de kerk door de Gentse Geuzen in 1579. Pastoor Balthasar de Keersmaecker verwijst in zijn verhaal over de wonderbare bouw van de kerk (opgesteld in 1618) naar de tijd vóór de godsdienstoorlogen waar hij schrijft : *«Voorts hebben in de voornoemde kercke gehangen vele krucken, banden en de ander instrumenten, waer mede de ziecken ende impotente hemlieden waeren behelpende, die deur de troubelen ende oorloghen syn gedestrueert» (2).*

Wat er thans aan ex-voto's overgebleven is dateert uit de 17e - 19e eeuw, wanneer onder invloed van een aantal ijverige pastoors van een heropbloei der bedevaartplaats kon gesproken worden. Belangrijke elementen hiervoor waren de heroprichting in 1659 van de Broederschap van O.-L.-Vrouw, de uitgave van boekjes over de mirakuleuze oorsprong van de kerk (tussen 1657 en 1895 verschenen niet minder dan 22 edities) en de ruime verspreiding van bedevaartvaantjes, prenten en medaille's allerhande. Pelgrims van alle standen bezochten de kerk om de hulp en bescherming in te roepen van O.-L.-Vrouw, Troosteres der Bedrukten. Naargelang hun beurs lieten zij de tastbare bewijzen van hun devotie achter in de nabijheid van het mirakuleus beeld : banden en krukken, wassen ledematen, zilveren voorwerpen en hartjes, gouden juwelen of kleurrijke votiefschilderijen.

Van deze laatste soort bewaart de O.-L.-Vrouwekerk een unieke verzameling van vijftien kinderportretten uit de 18e eeuw en twee uit de 19e - 20e eeuw.
Het waren de ouders die deze votieve portretten van huis uit meebrachten en offerden aan de beschermheilige in wiens nabijheid zij dienden te blijven hangen. Dit deden zij uit dankbaarheid voor een zogenoemde wonderbare genezing, ofwel als een dekoratieve getuigenis dat zij hun kind ter bescherming aan O.-L.-Vrouw opgedragen hadden. In de hier behandelde verzameling treft men ook een portret aan van een overleden kind (3).

Reeds in 1664 waren dergelijke votiefschilderijen in de kerk aanwezig. Het dekanaal verslag van J.B. Taelman vermeldt dat vier portretten van genezen jongelingen met de beschrijving van de mirakelen die hun geschied zijn, in de kerk ophingen. Pastoor J. Spanoghe, die hiervoor

geen toestemming aan de bisschop had aangevraagd, werd door deze enigszins in zijn geloofsijver gestuit. In randnota bij het verslag verbood Mgr. Van den Bossche aan de pastoor dergelijke schilderijen met een gelijkaardig opschrift in de kerk op te hangen (4). In de 18e eeuw moet er vanwege de kerkelijke overheid blijkbaar minder bezwaar bestaan hebben om de koormuren met votiefportretten te versieren.

Het gebruik om kinderen op te dragen aan O.-L.-Vrouw van Lebbeke is dus zeer oud ; dat het eveneens wijd verspreid was moge onder meer blijken uit het feit dat het echtpaar Meys-Elsen uit Herenthout hier in 1659 hun verlamd kindje Pieter ter genezing kwam opdragen (5).

Wanneer deze gewoonte te Lebbeke ontstond en waarom ze juist hier zo'n intense traditie kende is niet te achterhalen. Het kerkelijk feest van de *Opdracht van Maria in de Tempel* wordt gevierd op 21 november. Nochthans is de Lebbeekse kerk toegewijd aan O.-L.-Vrouw Geboorte (kerkfeest op 8 september). Ligt hier toch de binding ? Aan te stippen valt dat de ouderdom der geportretteerde kinderen sterk schommelt en bijna alle leeftijden bestrijkt tussen 1 en 9 jaar.

Thans leeft het gebruik nog steeds voort. Vele jonge moeders dragen na de doopplechtigheid of binnen de tijd van twee weken na de geboorte hun kind driemaal rond het altaar en schenken een grote offerkaars, die versierd is met een blauw lint. Jaarlijks heeft met Pasen, bij de opening van de bedevaarten, een solemnele kinderzegening plaats. Met Pasen 1976 b.v. werden tijdens deze zegening (tussen 15 en 16 uur) tweehonderd en vier kinderen voor het altaar van O.-L.-Vrouw door handoplegging gewijd (6).

Tot aan de Tweede Wereldoorlog gebeurde het veelvuldig dat kinderen tot op zevenjarige leeftijd gekleed gingen enkel in blauwe en witte kleren ten teken van hun opdracht aan Maria. De Konfrerie van O.-L.-Vrouw Presentatie, heringericht in 1851, bevorderde dit gebruik (7). Haar leden droegen steeds een blauw lint met een zilveren kruisje waarin hun naam gegrift stond. Bij opgravingen op het oude kerkhof in 1956 werden verscheidene dergelijke kruisjes teruggevonden (8).

Mogelijk in verband met deze oude traditie kan de keuze uitgelegd worden van de Lebbeekse kerkmeesters die in 1793 bij de Antwerpse

schilder Michiel Vervoort een nieuw schilderij voor het hoogaltaar bestelden met onderwerp : «De Opdracht van Christus in de Tempel» (9).

Bij het beschouwen van de schilderijen treden al dadelijk twee vaststellingen op de voorgrond. Vooreerst de innige verstrengeling tussen profane en religieuze elementen op de doeken en vervolgens de wijze van uitbeelding der kinderen. Het zijn nl. geen portretten in de echte betekenis van het woord. Een portret is immers een afbeelding van de persoon waar de weergave van de gelaatstrekken als hoofdzaak geldt. Dit is hier duidelijk niet het geval. Men heeft veeleer te doen met het totaalbeeld van «een kind».

De jeugdige personnages zijn daarbij geplaatst in hun burgerlijk milieu, spelend met een huisdier of een rammelaar. Sommige houden een bosje bloemen in de hand. Bij deze attributen hoeft men in de 18e eeuw echter geen symbolische betekenis meer te zoeken. Het zijn louter dekoratieve elementen om de kompositie te verlevendigen. De achtergrond van de doeken wordt gevormd door klassieke versieringselementen eigen aan de periode van hun ontstaan : zuilengalerij, vlampot, draperie, landschap enz. Dikwijls is het enkel de hartsymboliek die deze schilderijen uit de louter profane sfeer tilt.

De geportretteerden zelf zijn, meestal ten voeten uit, vlak en statisch voorgesteld. Zij zijn gehuld in hun beste klederdracht. Het votief karakter van hun opdracht wordt, zoals gezegd, benadrukt in de nogal hiëratische kompositie waarbij zij hun hart, de zetel van het leven, aan O.-L.-Vrouw aanbieden. De kinderen kijken daarbij de Moeder Gods niet aan, maar wel de toeschouwer tegenover wie zij getuigenis willen afleggen van hun rituele daad.

De heilige onder wiens toewijding zij zich stellen, in de middeleeuwen het centrale punt, is op deze doeken naar de achtergrond verschoven. O.-L.-Vrouw verschijnt in een bovenhoek van de schilderijen, omgeven door een *nimbus* als iets veraf en ongenaakbaar. Meestal wordt Maria voorgesteld volledig omringd met wolken, wat het bovennatuurlijke van haar bescherming doet accentueren. Soms is de H. Maagd afgebeeld ten halve lijve (cfr. schilderijen nr. 3 en 12), soms in een lichtkrans staande op een wereldbol (cfr. schilderijen nr. 5 en 9). Zeven schilderijen tonen duidelijk het beeld van O.-L.-Vrouw van Lebbeke (10). Zij draagt op een rood onderkleed de blauw-witte mantel die de aartshertogen Albrecht en Isabella

haar op 6 juli 1619 geschonken hebben (11). In dezelfde vorm komt zij ook voor op verscheidene 18e-eeuwse prenten (12).
Op negen der zeventien votiefportretten die hierna besproken worden zijn de kinderen gekleed in blauw en wit (13). Twee andere schilderijen stellen de allerjongsten van de reeks voor gehuld in een wit hemd, met een blauw lint over de linkerschouder (14). Blauw en wit, vanouds de Mariale kleuren, zijn ook de kleuren van de gemeente Lebbeke (15).

De geïdentificeerde kinderen (veertien op zeventien) behoren allen tot voorname Dendermondse families (16). Enkel Joannes Franciscus Van Hoecke (schilderij nr. 7) werd geboren te Gent, doch stamde uit een familie van Dendermondse juristen die sinds twee generaties in de zetel van de Raad van Vlaanderen gevestigd was.

Een portret laten schilderen door een artiest was vroeger - en nu nog - een aangelegenheid voorbehouden aan een bepaalde maatschappelijke stand. De gewone man dacht er niet aan zijn kind te laten portretteren en het schilderij op een gewijde plaats op te hangen, laat staan dat hij er de middelen en mogelijkheden toe had. Men mag evenmin uit het oog verliezen dat het schenken van een portret van een telg aan een drukbezochte bedevaartkerk voor de familie een statussymbool was, evenwaardig bv. met het mogen ophangen van een obiit in de kollegiale te Dendermonde.

In laatstgenoemde kerk hangen trouwens een negental gelijkaardige kinderportretten uit de 18e eeuw, meestal van verwanten met de Lebbeekse kinderen (families van Goethem, Collier, Parmentier en van Migro) (17).
Of er verband bestaat tussen de opdrachten van O.-L.-Vrouw van Lebbeke en O.-L.-Vrouw van Troost te Dendermonde valt moeilijk te achterhalen. Opmerkelijk is dat in de 19e eeuw, wanneer de eredienst tot O.-L.-Vrouw van Lebbeke merkelijk verminderd was en er een ekonomische verwijdering kwam tussen Dendermonde en Lebbeke, er - op één uitzondering na (18) - geen votiefschilderijen meer werden geofferd in laatstgenoemde kerk. In hun Kollegiale echter hielden de Dendermondenaars dit gebruik in ere. In de loop van de 19e eeuw schonken zij er nog talrijke kinderportretten (19).

Geen enkel van de behandelde schilderijen, met uitzondering van de ongeïdentificeerde initialen op de portretten van Jan Baptist van Mutseghem en Marie Françoise de Baring (nrs. 2 en 12), draagt de

naam van de schilder. De archieven verstrekken evenmin aanwijzingen om een der doeken met zekerheid toe te schrijven (20).
In deze verzameling treft men geen schilderijen van zgn. naïeven aan, evenmin produkten van zuivere volkskunst (21). Ook het beeldverhaal, waaruit men zou kunnen opmaken waarom het schilderij geofferd werd, is niet vertegenwoordigd.

Toch zijn niet alle schilderijen van gelijke kwaliteit. De meeste doeken die trouwens dienden om tegen de hoge wanden in het O.-L.-Vrouwekoor opgehangen te worden, kunnen bezwaarlijk als het werk van een ervaren meester beschouwd worden.
Enkele portretten verraden de weinig geschoolde hand van een lokaal kunstenaar, zo bv. het portret van H.L. Van Hoorenbeke en - in mindere mate - deze van J.A. van Wichelen en F.J. van Langhenhove. In tegenstelling hiermee zijn de portretten van J.B. van Mutseghem en A.B. van Goethem veel fijner. De gracieuze afbeeldingen van Clara van Goethem en J.F. van den Brande zijn werkelijk mooi. De schilderijen van M.F. de Baring, N. de Camerlander en het portret van twee kinderen kunnen aan dezelfde meester toegeschreven worden. Zowel de typische gelaatsuitdrukkingen, de techniek van de zijde-schildering, de vorm der draperiën als de bladerslag van de bomen wijzen in die richting.
Het feit dat op een zevental schilderijen een natuurgetrouwe afbeelding van O.-L.-Vrouw van Lebbeke voorkomt kan moeilijk weerhouden worden als een argument dat zou pleiten voor het lokaal karakter. Het was voor de kunstenaar immers niet moeilijk een prent of vaantje met die afbeelding in handen te krijgen (22). Toch kan de mening voorgehouden worden dat verscheidene van deze doeken het werk van Dendermondse schilders zijn.
Over herstellingen van schilderijen is in de kerkrekeningen van Lebbeke weinig terug te vinden. Wel kan men er uit afleiden dat niet alle doeken bewaard zijn gebleven. Reeds in 1663 wordt aan een zekere Jan de Maeseneir, inwoner van de parochie, enkele schellingen uitbetaald om de schilderijen, die tengevolge van oorlogsomstandigheden uit de kerk gehaald waren, terug op te hangen. Verscheidene schilderijen werden omstreeks 1664 hersteld door de Dendermondse schilder Abraham van Langenhoven (23).
In 1704 maakt Gaspar Thielens van Grembergen twee schilderstukken voor de kerk en herstelt vier oude (24). Ca. 1714 herstelt Mr. Frans Thielens de beschilderde vanen (25) en tien jaar later ontvangt de Dendermondse schilder Petrus de la Cave († 21 december 1751) elf schell. voor de restauratie van het altaarstuk (26). Laurentius Horion

is omstreeks 1729 als schilder werkzaam te Dendermonde en zijn stadsgenoot Jan Christiaan Ring (schilder of handelaar in schilderijen ?) verkoopt een werkje voor de kapel van O.-L.-Vrouw van Zeven Weeën te Lebbeke. Christoffel Merqx ontvangt in 1757 twee gulden voor herstellingen aan enige schilderijen (27). In de 19e eeuw werden sommige ex-voto's versteld, o.m. in 1856 door Frans Verhas van Dendermonde (28). Ter gelegenheid van de Jubelfeesten in 1959 restaureerde het huis Trotteyn te Gent zes kinderportretjes.

Over het belang van deze reeks kinderportretten voor de geschiedenis van de kledij, evenals over de kunsthistorische betekenis ervan in het algemeen kan verwezen worden naar de uitstekende studies in het werk van Marcel Daem (29). De Lebbeekse verzameling, waarvan het oudste schilderij dateert uit 1705 en het jongste uit 1908, is echter in het biezonder belangrijk, niet alleen omdat ze de oudste is die in haar genre in Vlaanderen bewaard bleef (30), doch voornamelijk als ikonografische bron voor familiegeschiedenis, aangezien bijna alle personnages konden geïdentificeerd worden.

Daar Dendermondse kunstschilders ongetwijfeld een groot deel van deze doeken gemaakt hebben, behoren zij tot de zeldzame produkten die uit deze ateliers bewaard zijn gebleven. Daarenboven zijn deze kinderportretten een blijvende getuigenis van de devotie tot O.-L.-Vrouw van Lebbeke.

(1) T. VERHOEF, *Geschiedenis der mirakuleuze kerk van Lebbeke,* Gent, 1860, p. 8-48 ; J. BROECKAERT, *Geschiedenis van O.L.Vrouw van Lebbeke,* Gent, 1908, p. 7-36 ; J. DAUWE, *Geschiedenis van de devotie tot O.-L.-Vrouw van Lebbeke,* Lebbeke, 1972, p. 1-38.

(2) RAG, Lebbeke Kerk nr. 71, *Varia nr. 1* ; J. DAUWE, *o.c.*, p. 44.

(3) Schilderij van Franciscus Josephus van Langenhove, 1741. Zie kat. nr. 8.

(4) RAG, Bisschoppelijk Archief nr. B 2292, *Kerkvisitatie 1664,* fol. 16 : «Hic quatuor depreti juvenes cum inscriptione miraculorum ibidem factorum non tamen ab Illustrissimo nostro approbatorum». (in margina) «Prohibentur Dno. Pastori ne he vel similes picturas cum simili inscriptione permittat in ecclesia appendi».

(5) T. VERHOEF, *o.c.*, p. 39-40 ; J. BROECKAERT, *o.c.*, p. 36 ; J. DAUWE, *o.c.*, p. 35-36.

(6) Onder de lezing van Lucas 2, 22-32.

(7) LEBBEKE, Kerkarchief nr. 91, *Register der Congregatie van O.-L.-Vrouw Presentatie,* 1851.

(8) *Cat. Tien Eeuwen Lebbeke*, Lebbeke, 1968, p. 6, nr. 22.

(9) RAG, Lebbeke Kerk nr. 23, *Kerkrekeningen 1780-1798.* Dit schilderij in 1959 hersteld door Dhr. Trotteyn uit Gent hangt thans in het St.-Annakoor van de kerk.

(10) Katalogus nrs. 2, 4, 6, 7, 8, 10 en 15.

(11) RAG, Lebbeke Kerk nr. 71, *Varia nr. 18* : «een schoon ornament ofte ciraet dienende tot het beeldt van Onse Lieve Vrauwe ende het Kindeken in de prochiekercke der voorschr. prochie, te weten den mantel van coleur blaut ende wit damast, gheboort met drij goude passementen ; item den schoot daertoe behoorende damast, van coleur root ende wit, ende het mantelken van het Kindeken is conform den voorschr. mantel van Onse Lieve Vrauwe . . . ».

(12) «Waerachtigh Afbeldtsel van het Beldt van O.-L.-Vrouw Binnen de Miracvlevse Kercke der Prochie van Lebbeke». Zie *Cat. Tien Eeeuwen Lebbeke*, o.c., p. 8, nrs. 45 en 46.

(13) Zie hiernavolgende katalogus nrs 6, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14 en 17.

(14) Id., nrs. 7 en 15.

(15) Reeds in de 18e eeuw voerde de parochie in haar zegel de beeltenis van O.-L.-Vrouw. Op 13 oktober 1819 werd haar als wapenschild verleend «een schild van lazuur beladen met de moeder Gods, houdende in haar regter hand hand een scepter en in de linker arm het kindeke Jesus, alles in goud» (Cfr. Vic. de GHELLINCK-VAERNEWYCK, *Sceaux et armoiries des villes, communes . . . de la Flandre*, Parijs, 1935, p. 216).

(16) Over de bijzondere godsvrucht der Dendermondenaars tot O.-L.-Vrouw van Lebbeke, zie J. BROECKAERT, *o.c.*, p. 17 en 18.

(17) E. DHANENS, *Inventaris van het kunstpatrimonium van Oost-Vlaanderen. Dl. IV. Dendermonde*, Gent 1961, p. 130 e.v.

(18) Portret van een jongentje met vogel. Katalogus nr. 16.

(19) E. DHANENS, *o.c.*, p. 132.

(20) Aangezien deze doeken schenkingen zijn worden zij in de kerkrekeningen niet vermeld. Opmerkelijk is wel dat deze schilderijen niet opgenomen werden in de oude inventarissen van de kunstvoorwerpen van de kerk.

(21) G. MICHIELS, *Ex-voto's*, in *Cat. Beeld, boek en spel in de volkskunde*, Brugge, 1974, p. 15-19.

(22) E. VAN HEURCK, *Les drapelets de pélerinage en Belgique et dans les pays voisins*, Antwerpen, 1922, p. 235-241 ; R. VAN DER LINDEN, *Bedevaartvaantjes in Oost-Vlaanderen*, Ledeberg, 1958, p. 175.

(23) RAG, Lebbeke Kerk nr. 15, *Kerkrekeningen 1662-1673* : «Betaelt aen Abraham Langenhoven schilder over synen aerbyt van verbetert ende vernieut te hebben de schilderijen ter syden van Onse L. Vrauwen hautaer dan 30 augusty XVIc vierentsestich 11 schell.».

(24) RAG, Lebbeke Kerk nr. 18, *Kerkrekeningen 1700-1719* : «Betaelt aen Pr. Cleemput en Adriaen Bosman iii schell. iiii gr. over het draegen van eenige schilderyen naer Grembergen omme vernist te worden» – «Betaelt aen Sr. Tielens schilder de somme van XII ponden XIII schell. over ende ter causen van het maecken van twee nieuwe schilderyen en het repareren van vier haude».

(25) RAG, Lebbeke Kerk nr. 18, *Rekening over 1714.*

(26) RAG, Lebbeke Kerk nr. 19, *Kerkrekeningen 1720-1735.* Rekening over 1724 : «Betaelt aen Sr. P. de la Cave, schilder tot Dendermonde, elf schell. en acht gr. over repareren van het groot aultaer stuck deser kercke».

(27) RAG, Lebbeke Kerk nr. 21, *Rekening over 1757* : «Item betaelt aen Christofel Merqx over reparatie ende cuysschen van eenige schilderyen 2 gulden».

(28) LEBBEKE, Kerkarchief nr. 80, *Kerkrekeningen 1842-1857.*

(29) M. DAEM, *Votiefschilderijen en mirakelboek van Kapelletje Schreiboom te Gent*, Gent, Uitgave Kon. Bond der Oostvlaamse Volkskundigen, 1975, p. 23 - 71.

(30) De portretten van Jan Baptist en Antonius Hyacintus van Goethem, resp. uit 1700 en 1705, zijn de oudst bewaarde in Vlaanderen. Het eerste votiefschilderij uit Kapelleke Schreiboom dateert pas uit 1733 (cfr. E. DHANENS, in *Ibid.*, p. 37).

1. ANTONIUS HYACINTUS VAN GOETHEM.

Onbekend Vlaams meester, 1700.

Een jongetje staat geheel frontaal met het aangezicht naar de toeschouwer gekeerd. Hij is gekleed in een rood *justaucorps* met knopen van boven tot onder. Op het kledingstuk staan zeer lage zakken, horizontaal geplaatst. De mouwen, met brede opslagen zijn eveneens met knopen bezet. De mooie blauwzijden vest die zichtbaar wordt is met gouden passementerie in de vorm van spangen versierd. Alleen de vijf bovenste knopen zijn gesloten. Door de smalle split is een bruin onderkleed zichtbaar. Rond de hals zit een versierde kanten das. De hoge baret, een zeer ongewoon hoofddeksel voor een jongen, is met goud bestikt. In de linkerhand houdt de jongen zijn brandend hart omhoog. Het decor wordt gevormd door een stenen balustrade, een zuil, een grijze draperie en rechts een zicht op een landschap. Op de beginpijler van de balustrade zit een bontgekleurde papegaai. Onderaan het voetstuk leest men : *ANTONIUS HYACINTUS VAN GOETHEM AETATIS SUE 5 AN 1700.*

Antonius Hyacinthus, ridder van het H. Keizerrijk, werd geboren te Dendermonde op 8 mei 1695 als zoon van Bartholomaeus Alexander en van Anna Theresia Bonnarens, weduwe van David Teniers III. Hij was achtereenvolgens ontvanger (1720-28), burgemeester (1738-40) en schepen (1742-45) van de stad. Hij huwde een eerste maal met Joanna Theresia van Hoecke en een tweede maal te Buggenhout met Catherina-Maria Van Wemmele. Hij overleed te Dendermonde op 14 november 1750. Zijn lijkblazoen hangt in de Kollegiale van zijn geboortestad. Dit schilderij vertoont grote overeenkomst met het votiefportret van zijn broer Jan-Baptist van Goethem in de O.-L.-Vrouwekerk te Dendermonde. Het zou in de familie een gewoonte geweest zijn de kinderen op vijfjarige leeftijd aan O.-L.-Vrouw op te dragen.

Olie op doek, 119 x 83 cm.
Niet gesigneerd, gedateerd 1700.
Goede staat van bewaring ; hersteld in 1959 op last van ridder Emm. Schellekens.

(vervolg onder nr. 3) →

2. JOANNES BAPTISTA VAN MUTSEGHEM

Onbekend Gents (?) meester, 1707.

Een knaapje, een weinig naar links gekeerd, knielt met de linkerknie op een bruin kussen. Zijn hoofd houdt hij naar de toeschouwer gewend. Hij is gekleed in een halflange, openstaande rode *justeaucorps* die, evenals de groene vest, aan de knoopsgaten met zilveren gallons is opgesmukt. Een bruine kniebroek (culotte) is zichtbaar. Zijn lange rode kousen bedekken de onderste rand van de kniebroek en zijn boven de knieën opgerold. Om de hals draagt hij een kanten foulard. In de linkerhand houdt hij een zwarte driekantige steek en met de rechterhand reikt hij zijn hart aan O.-L.-Vrouw van Lebbeke die in de linker bovenhoek verschijnt. Het rechterplan geeft uitzicht op een vijver met fontein, een borstwering en een zware burchttoren. Onderaan leest men : *JOANNES . BAPTISTA . VAN . MUTSEGHEM . HOUT 7 JAER . AN° 1707.*
Rechts onder «*P.D.P. fecit*».

Het voorgestelde personnage, Joannes Baptista van Mutseghem, was de zoon van Bartholomeus Jan die op 30 november 1697 te Dendermonde gehuwd was met Joanna Catharina Van Neste fa. Jan (° Dendermonde 3 augustus 1666). Jan Baptist schreef zich op 18 oktober 1718 in als student in de Artes aan de Leuvense Universiteit. Bij die gelegenheid ontving hij een studiebeurs uit de stichting Gillis Berchgracht met wie hij langs moederszijde verwant was. Hij werd priester gewijd te Gent op 22 mei 1724 en werd op 8 maart 1725 onderpastoor te Assenede, waar hij overleed op 30 juli 1726.

Olie op doek, 84,5 x 59 cm.
Sporen van herstellingen ; draagt op de rug «n° 5».

Lit. : A. DE VLAMINCK, Het Guldenboek van Dendermonde, Dendermonde, 1872, p. 52 en 56 ; A. SCHILLINGS, *Matricule de l'Université de Louvain* dl. VII, in *C.R.H.*, Brussel, 1963, p. 375, nr. 215 ; RAG, Assenede, *parochieregisters,* nr. 13, p. 1387.
Fotografisch Inventaris IRPA, nr. 87.005.

3. PORTRET VAN EEN GEKNIELD KIND.

Onbekend Vlaams meester, tweede kwart 18e eeuw.

Een jongen, half naar rechts gedraaid maar het hoofd naar de toeschouwer gericht, zit geknield voor een donkergroene draperie. Onder zijn rechterknie ligt een rood kussen. Hij is gehuld in een lang bruin kleed waarvan het borststuk en de mouwen versierd zijn met een vertikale pat en passementwerk. Zijn lang bruin krulhaar reikt tot op de schouders. Hij draagt een witte sjaal en een schort. De linkerhand steunt op zijn knie en met de rechter reikt hij een gouden ex-voto in de vorm van een menselijke figuur aan een O.-L.-Vrouw met Kind die rechtsboven in de wolken verschijnt. Onderaan een wit-zwartmarmeren vloer.

Olie op doek, 86,5 x 65,5 cm.
Niet gesigneerd, ongedateerd.
Goede staat van bewaring ; herstellingen ; doek op triplex geplakt.

Fotografisch Inventaris IRPA, nr. 84.998.

→*(vervolg van nr. 1)*

Lit. : *La généalogie et les alliances de la noble et très ancienne Maison de Van Goethem, originaire du Pays de Liège*, hs., 18e eeuw ; *Généalogie Van Goethem*, in Annuaire de la noblesse de Belgique, Brussel, 1876, p. 105 ; J. BROECKAERT, *Graf- en gedenkschriften der stad Dendermonde*, Dendermonde, 1896, nr. 114 ; O SCHELLEKENS, *Les trois David Teniers peintres*, Dendermonde, 1912, p. 148 ; E. DHANENS, *Inventaris van het kunstpatrimonium van Oostvlaanderen. Dl. IV, Dendermonde*, Gent, 1961, p. 130, nr. 281 ; E. SCHELLEKENS, *De lijkblazoenen in de O.-L.-Vrouwkerk (1e vervolg)*, in *De vrienden van de O.-L.-Vrouwekerk*, publikatie nr. 106, april 1969 ; ID., in *GOKD*, 3e rks., dl. XX, p. 287 ; J. DAUWE, *Lebbeke's rijke verleden*, Lebbeke, 1972, p. 27 nr. 41.
Fotografisch Inventaris IRPA nr. 84.996.

4. HILDUARDUS LUDOVICUS VAN HOORENBEKE

Onbekend Dendermonds (?) meester, 1725.

Een kind staat ten voeten afgebeeld, gehuld in een lang zwart *justeaucorps* uit de Regencetijd. Zilveren passementwerk aan de sluiting, evenals aan de omgevouwen *manchetten* en aan de rechte zakken. De jaspanden zijn aan de taille gefronst, zodat het kledingstuk wijder uitstaat. Op het naar de toeschouwer gekeerde hoofd staat een rode steek met pluim. De jongen draagt een witte das in mousseline en rode handschoenen. De linkerhand houdt hij in de heup en met de rechter reikt hij zijn hart aan een afbeelding die O.-L.-Vrouw van Lebbeke moet voorstellen. De achtergrond wordt gevormd door een muur met daarboven, over de gehele breedte van het doek, een rode draperie.

Rechts van het kind staat het opschrift : *HILDUARDUS* LUDOVICUS *VAN HOOREN BEECKE ETAD 3 ANNO 1725.* De geportretteerde werd te Dendermonde gedoopt op 30 januari 1722. Hij was ongetwijfeld een telg van de uitgebreide en invloedrijke familie van Hoorenbeecke uit Dendermonde.

Olie op doek, 99 x 78,5 cm.
Niet gesigneerd, gedateerd 1725. Draagt op rug «n° 3» (18e of begin 19e eeuw).

Fotografisch inventaris IRPA, nr. 87.002.

5. JOANNES ANTONIUS VAN WICHELEN

Onbekend Dendermonds (?) meester. ca. 1730.

Een kind, driekwart naar rechts gekeerd, staat ten voeten uit afgebeeld in een kerkinterieur : zware stenen muren, een wit-zwart marmeren vloer en - rechts op het schilderij - een altaar waarvan enkel de altaartrede en een deel van het antipendium zichtbaar is. Door de open kerkdeur, achteraan links, heeft men een zicht op een huis met trapgevel. De bovenhoek wordt gevuld door een draperie. Het jongetje is gans in het wit gekleed. Hij draagt een kleed met nauwsluitend lijfje in het middenvoor puntvormig, met een aangefronste rok die tot op zijn rode schoentjes hangt. De vierkante halsuitsnijding is opgevuld door een mousseline halsdoek. De mouwen zijn tot boven de elleboog met drie knopen toegehouden. De handschoenen *(mitaines)*, met duimen maar zonder vingers, zijn afgezet met kantwerk. Op het hoofd dat frontaal naar de toeschouwer is gericht staat een kanten muts met een groene bestikte haarband (valhoedje ?) In de linkerhand houdt het jongetje een brandend hart en met de rechterhand wijst het naar een gekleed beeld van O.-L.-Vrouw op een wereldbol met sikkel en slang dat boven het altaar zweeft. Op de gebogen altaartrede leest men : *IOANNES ANTHONIUS VAN WICHELEN.*
Het gaat hier om een portret op twee- of driejarige leeftijd van Joannes Anthonius, gedoopt te Dendermonde op 18 februari 1729, als zoon van Daniel Frans en van Joanna Anthonetta van Uuyttum. Joannes Anthonius huwde te Dendermonde op 2 mei 1752 met Isabella Philippina Josepha Reyntjens, en overleed er op 2 november 1801.

Olie op doek, 124,5 x 95 cm.
Niet gesigneerd, ongedateerd ; sporen van herstellingen ; het schilderij draagt op de rug n° 1» (18e of begin 19e eeuwse hand).

Fotografisch inventaris IRPA, nr. 87.003.

6. JOANNA EUGENIA CLARA VAN GOETHEM

Onbekend meester, ca. 1730.

Het portret stelt een jong meisje voor, ongeveer vijf à zes jaar oud, in driekwart naar links gekeerd. Ze is afgebeeld tot onder de knieën, gezeten in een gesculpteerde Lodewijk-XIV zetel. De juffrouw draagt een wit zijden kleed bestaande uit een nauwsluitend keurslijf en een wijde rok. Het keurslijf is onderaan afgezoomd met een parelsnoer waaraan middenin een ruitvormig gouden juweel hangt, dat eveneens met parels is opgesmukt. Een gelijkaardige hanger bemerkt men in het midden van haar breed uitgesneden decolleté. Deze halsuitsnijding is afgezoomd met goudkant waarin een strook mousseline gefronst is. De halve mouwen zijn versierd met ruches *(engageanten)* van kant of witwerk. Over haar schouders hangt een gedrapeerde lichtblauwe mantel. In het achterovergekamd haar steekt een kruisvormig juweel. Het meisje houdt in de linkerhand een toegeplooide waaier, terwijl haar rechterhand naar een rood tafelkleed wijst met het ovale wapenschild van de familie van Goethem : van sabel bezaaid met blokken van keel, het schildhoofd van goud, beladen met een gaande leeuw van keel. Het decor bestaat uit een met koorden en kwasten opgehouden draperie. Links boven verschijnt O.-L.-Vrouw van Lebbeke in een stralenkrans.

Johanna Eugenia Clara van Goethem werd geboren te Dendermonde op 14 augustus 1725 als dochter van Jan Baptist en van Maria Brigitta Anthoinetta van Hoecke. Zij huwde aldaar op 13 december 1751 met Otto Guillaume de Jurmanowitch de Mazinca, zoon van Jan Jozef en van Louise de Schortermer, geboren te Mayence in 1718 en overleden te Dendermonde op 10 augustus 1808, kapitein in dienst van de Staten Generaal der Nederlanden. Joanna Eugenia Clara overleed in haar geboortestad op 28 juli 1805 in de ouderdom van 79 jaar.

Olie op doek, 83 x 63 cm.
Niet gesigneerd, ongedateerd ; hersteld in 1959.

Lit. : *Généalogie van Goethem*, in *Annuaire de la Noblesse de Belgique*, Brussel, 1876, p. 104 ; A. DE VLAMINCK, *Geslachtsboom der familie Schellekens met zestig wapenschilden getrokken uit het Guldenboek van Dendermonde*, Dendermonde, 1872, p. 22 ; Dendermonde, Stadhuis, *Overlijdensregister 1800-1805*.
Fotografisch inventaris IRPA, nr. 84.994.

7. JOANNES FRANCISCUS VAN HOECKE

Onbekend Vlaams meester, ca. 1739.

Een kind, ongeveer één à twee jaar oud, zit geheel frontaal op een blauw kussen versierd met gouden kwasten. Het is gehuld in een wit kleedje met nauwsluitend bovenstuk en brede rok. De nogal diepe halsuitsnijding en de toegeknoopte mouwen zijn met kant afgeboord. Over de linker schouder hangt een blauw lint ten teken van zijn opdracht aan O.-L.-Vrouw. Om de hals draagt het kind een hartvormig juweel aan een gouden kettinkje ; op het hoofd, dat lichtjes naar rechts is gekeerd, staat een wit mutsje met gepijpte rand en hierover een blauwe haarband (valhoedje ?). Aan de voeten blauwe sandalen. In de rechterhand houdt het jongetje een rammelaar terwijl hij met de andere hand zijn hart reikt naar een mooi geschilderde O.-L.-Vrouw van Lebbeke, die rechtsboven in een lichtkrans verschijnt. Het geheel is geplaatst tegen een bruin-rode achtergrond. Links is een stuk draperie en koord zichtbaar. Ter hoogte van het brandend hart leest men : *JOANNES FRANCISCUS VAN HOECKE GHEBOREN TOT GENDT 1737.*

Het betreft hier Joannes Franciscus, geboren te Gent-St. Baafs op 17 mei 1737, zoon van Joannes Philippus van Hoecke en van Isabella Josepha Dooms die beiden te Gent huwden op 15 november 1733.

Olie op doek, 86 x 68 cm.
Niet gesigneerd, gedateerd 1737.
Goede toestand van bewaring ; oorspronkelijke lijst.

Lit. J. DAUWE, *Lebbeke's rijke verleden*, o.c., p. 29, nr. 42.

8. FRANCISCUS JOANNES VAN LANGENHOVE

Onbekend Dendermonds (?) meester, 1741.

Een jongentje staat geheel frontaal uitgebeeld voor de hoek van een zandstenen muur. Het is gekleed in een wit nauwsluitend lijfje dat onderaan toeloopt op een punt en waarvan de mouwen tot boven de elleboog aan de voorzijde met knopen gesloten zijn. Onder het lijfje draagt het kind een wit hemd dat aan de hals openvalt en aan de polsen bolvormig geplooid te voorschijn komt. Over het geheel hangt een schortje in dezelfde kleur. Zijn hoofd en oren zijn bedekt met een kanten kapje waarop een blauwe geborduurde haarband staat. Men bemerkt verder nog een fijne halsband in koraal, witte handschoenen en rode schoentjes. In de linkerhand houdt de jongen een roos en met de rechterhand reikt hij een voorwerp van genezing naar O.-L.-Vrouw van Lebbeke die linksboven op een wolk natuurgetrouw is afgebeeld in haar Spaanse mantel. Op de achtergrond, tussen de rode draperie en de wit-zwartmarmeren vloer die het voorplan uitmaakt staat de tekst : *FRANCESCUS JOANNES VAN LANGENHOVE IS GEBOREN DEN 10 den MEY 1739 ENDE GESTORVEN DEN 3 den MEERT 1741.*

Olie op doek, 96 x 70 cm.
Niet gesigneerd, ongedateerd ; goede toestand van bewaring ; draagt op de achterzijde «n° 9». De gelijkenis met het portret van J.A. van Wichelen (Kat. nr. 5) is treffend wat kompositie en techniek betreft.

Fotografisch inventaris IRPA nr. 87.008.

9. CATHARINA VAN LANGENHOVE

Onbekend Vlaams meester, 1743.

Een meisje, driekwart naar rechts gekeerd, staat voor een stenen balustrade. Zij draagt een lang wit kleed met driekwartmouwen. Aan de rechtervoet is een stuk zichtbaar van het roze en blauw-gestreepte onderkleed. Op het hoofd, dat naar de toeschouwer is gewend, draagt zij een wit kanten mutsje. Haar oorbellen in de vorm van hangers zijn zichtbaar onder het bruin golvend haar. Aan de mouwen zijn *engageanten* verwerkt. Om de hals draagt zij een rood kraagje. Rond de polsen is een bloemvormig gestrikt lint gewonden. Zij draagt rode puntschoentjes. In de rechterhand houdt zij een roos en in de linker een gevlochten korfje met bloemen. Rechtsboven een gekleed beeld van O.-L.-Vrouw (van Lebbeke ?). Op de achtergrond een renaissancistische galerij met een vlampot. Op het voetstuk leest men : *CATHARINA VAN LANGENHOVEN AE 9 IAEREN A° 1743.*

Deze Catharina, die te Dendermonde zou geboren zijn in 1734, was mogelijk de dochter van Jan Baptist (° Dendermonde 23 september 1702) en van Maria de Proost uit Brussel. Jan Baptist was zoon van Judocus en van Catharina Van den Branden. Een Catharina van Langenhoven overleed te Dendermonde op 19 juli 1790.

Olie op doek, 105 x 78 cm.
Niet gesigneerd, gedateerd 1743 ; het doek draagt het «n° 8» (18e of begin 19e eeuwse hand) op de rug.

Lit. J. BROECKAERT, *Généalogie de la famille van Langenhoven*, in *GOKD*, 2e rks., dl. VIII, 1900, p. 370 ; Stadhuis Dendermonde, *Oude Burgerstand* - Tafels.
Fotografisch inventaris IRPA nr. 84.995.

JOANNA FRANCISCA VANDEN BRANDE
OUT 6 JAEREN

10. JOANNA FRANCISCA VAN DEN BRANDE.

Onbekend Vlaams meester, 1753.

Een meisje, het lichaam ietwat naar links maar het gelaat naar de toeschouwer gekeerd, is ten voeten uit afgebeeld, gezeten op een rood kussen. Ze is gekleed in een grijswit keurslijf dat onderaan op een punt toeloopt en overgaat in een gedrapeerd zijden rok van dezelfde kleur. Deze rok is over haar linkerknie omgeslagen en laat een blauw onderkleed te voorschijn komen. De wijde driekwartmouwen, evenals de diepe halsuitsnijding, zijn met fijn kantwerk afgebiesd.
Aan haar voeten draagt zij witte zijden schoenen, versierd met gespen en rijk geborduurd. In het haar steekt een zwarte bloem. Het rechter achterplan is bedekt met een rode draperie afgezoomd met passementwerk en goudborduursel. Zoals het kussen is deze draperie opgesmukt met een kwast. De linkerhand houdt het meisje op haar borst en met de rechter reikt zij haar brandend hart toe aan O-L.-Vrouw van Lebbeke die stralend aan de hemel verschijnt. Onderaan rechts leest men : *JOANNA FRANCISCA VANDEN BRANDE / F^ia DANIELS OUT 6 JAEREN 1753.*

Joanna Francisca werd geboren te Dendermonde op 10 juli 1747 als dochter van Daniel Frans († Dendermonde 20 augustus 1760), schepen, kerk- en weesmeester van de stad en van Catharina Francisca de Redonder († Dendermonde 19 februari 1776). Zij huwde op 8 september 1764 met Andreas Balthasar Van Migro en overleed in dezelfde stad op 3 september 1775.

Olie op doek, 103 x 79 cm.
Niet gesigneerd, gedateerd 1753.
Schilderij in 1958 herdoekt door het huis Steel te Gent.

Lit. : J. BROECKAERT, *Graf- en Gedenkschriften der stad Dendermonde,* Dendermonde, 1896, p. 182 n° 294 ; Stadhuis Dendermonde, *Oude Burgerstand* - Tafels. Fotografisch Inventaris IRPA, nr. 84.991.

11. MARIA THERESIA MAXIMILIANA DE BACKER.

Onbekend meester, 1756.

Een kind, in een lang lichtblauw *robe à panier*, zit frontaal naar de toeschouwer gekeerd op een rood fluwelen kussen met een grote gouden kwast. De brede halsopening en de halflange mouwen zijn afgezet met kant. Op haar *corsage* prijkt een bloemvormig juweel. Op het hoofd draagt zij een zwart hoedje versierd met een strik. Het meisje houdt een hart in de uitgestrekte linkerhand terwijl de rechter speelt met een hondje. De achtergrond wordt gevormd, links door een bruine draperie en rechts door een borstwering die uitzicht geeft op struikgewas. Vooraan, tussen de wit- en zwartmarmeren tegels, het opschrift : *MARIA THER. MAX. DE BACKER. DEND. : 1756.*

Het geportretteerde meisje, beslist geen schoonheid, zou op het schilderij ongeveer 1 jaar oud zijn. Carolina Maria Theresia Maximiliana De Backer, Vrouwe van Tervarent en van Terwalle, werd geboren te Dendermonde op 7 augustus 1755 als enige dochter van Alexander Joseph, baljuw-meier van St. Gillis, Denderbelle en Zwyveke (1752-86) en van Maria Anna Pauwelaert. Zij huwde op 14 mei 1774 met Hendrik Joseph de Schoutheete (° Dendermonde 31 augustus 1741 - † Ibid. 30 juli 1810), achtereenvolgens schepen (1773-81), hoofdontvanger van het Land van Dendermonde (1781-92) en voorzitter van het kieskollege van het arrondissement onder het Franse Bewind. Hij werd erfelijk ridder benoemd bij opene brieven van 14 mei 1792. Maria Theresia overleed te Dendermonde op 10 juni 1785. Zij werd samen met haar ouders begraven in de linkerzijbeuk van de St. Gilliskerk te Dendermonde. Haar lijkblazoen hangt in de Kollegiale aldaar. De familie De Backer bezat in de 2e helft van de 18e eeuw het leengoed Ter Varent te Lebbeke.

Olie op doek, 101 x 82 cm.
Niet gesigneerd, gedateerd 1756 ; tamelijk beschadigd, sporen van herstellingen ; het doek draagt op de achterzijde «n° 6».

Lit. : *Généalogie (de) Schoutheete*, in F.V. GOETHALS, *Dictionnaire généalogique de Belgique*, dl. IV, Brussel, 1849 ; *Id.*, in CH. POPLIMONT, *La Belgique héraldique*, dl. X, Brussel, 1869, p. 77 ; *Id.*, in *Annuaire de la Noblesse de Belgique*, 1855, p. 447 ; A. BLOMME, *Chroniques de Termonde*, in *GOKD*, 2e rks., dl. IV, 1892, p. 182 ; J. BROEKAERT, *Graf- en Gedenkschriften der stad Dendermonde*, Dendermonde, 1896, p. 223 en 279, nr.s 391 en 463 ; E. SCHELLEKENS, *De lijkblazoenen in de O.-L.-Vrouwekerk*, in *GOKD*, 3e rks., dl. XX, p. 288-289.
Fotografisch inventaris IRPA, nr. 84.992.

12. MARIE FRANCOISE DE BARING

Onbekend Gents (?) meester, 1766.

Een meisje zit frontaal voor een versierde draperie. Zij is gekleed in een lange blauwe (?) zijden *robe à panier* met een nauwsluitend bovenstuk en een wijde rok. Over haar linkerknie is de bovenrok omgeplooid zodat een onderkleed - van lichtere kleur - zichtbaar wordt. Kanten *engegeanten* aan de mouwen ; de diepe halsuitsnijding is eveneens afgezoomd met kant. Het meisje draagt oorbellen in de vorm van frambozen ; een gelijkaardig juweel dient tot knoop van haar gestrikte zwartfluwelen halsband. Rond haar polsen draagt ze zwarte bandjes en aan haar voeten witte schoenen met een zilveren gesp. De haren, achteruit en naar omhoog gekamd, worden samengehouden door een diadeem van parels en bloemen. De linkerhand houdt zij op de borst en met de rechterhand biedt zij haar hart aan een O.-L.-Vrouw die in halven lijve zichtbaar is in een wolk. Op het linker achterplan, met een uitzicht op plantengroei, een gesculpteerde borstwering met vlampot. Op het voetstuk staat in een ovaal schild het gekroonde wapen van de familie de Baring de Wallerode : een veld van goud beladen met een St.-Andrieskruis van keel, de dwarsbalk ingekort en omzoomd met zes vlammen van keel.
Het afgebeelde meisje is Marie Françoise de Baring, achtjarig dochtertje van de grootbaljuw van Vianden in Luxemburg en van Maria Joanna Zesner de Spitzemberg. Het schilderij werd - blijkens de akte - in 1766 aan de kerk geschonken door de grootmoeder barones Gerardy de Castel et Limbourg als dank voor de wonderbare genezing van haar kleindochter door toedoen van O.-L.-Vrouw van Lebbeke (cfr. akte in bijlage nr. 1). Dit schilderij werd op 19 oktober 1968 door onbekenden uit de kerk ontvreemd en is sindsdien vermist.

Olie op doek, 100 x 83,5 cm ; gesigneerd AD. S. onderaan ballustrade, ongedateerd ; werd uit de lijst gesneden waarbij o.m. het wapenschild beschadigd werd.

Lit. : T. VERHOEF, *Geschiedenis der mirakuleuze kerk van Lebbeke*, Gent, 1860, p. 39 ; J. BROECKAERT, *Geschiedenis van O.-L.-Vrouw van Lebbeke*, Gent, 1908, p. 36 ; J.B. RIETSTAP, *Armorial général*, dl. 1, Berlijn, 1934, p. 117 ; *DE VOORPOST. Het weekblad voor Dendermonde en omliggende*, 22e jg., nr. 42 (26 oktober 1968) ; *Tien Eeuwen Lebbeke. Tentoonstellingscat.*, Dendermonde, 1968, nr. 14 en 75.
Fotografisch inventaris IRPA, nr. 84.999.

13. JOANNA DOMINICA VAN LANGENHOVE

Onbekend Vlaams meester, 1767.

Een kind in een lichtblauw kleed zit een weinig naar links gekeerd, op een groot roze kussen. Het nauwsluitend lijfje is onderaan, waar het op een punt toeloopt, met een parel versierd. De rechthoekige halsuitsnijding en de halflange met motieven bewerkte mouwen zijn voorzien van een smalle gefronste strook. Aan de polsen bemerkt men een blauw bandje met een gouden gesp. Op het hoofd dat licht in driekwart naar rechts is gekeerd, draagt het kind een hoed in blauw rib-fluweel. Aan de zwarte halsband hangt een gouden hartje. Haar blauwe schoentjes rusten op een wit-bruin getichelde vloer. In de rechterhand houdt het meisje een roos en met de linker aait het een zwarte foxhond. Het geheel is gesteld tegen een effen vaalbruine achtergrond met bovenaan het opschrift : *JOAN : DOMIN : VAN LANGHENHOVEN TOT DENDERMO : Fi IAN BAPT OVDT 19 MAEND : DEN 20 JVLY 1767.*

Het afgebeelde kind stelt Joanna Dominica Van Langhenhove voor in de ouderdom van 19 maand. Ze werd gedoopt te Dendermonde op 21 december 1765 waarschijnlijk als dochter van Jan Baptist François (° Dendermonde 4 mei 1740), die in 1790 eerste luitenant was van een linie-regiment en van Angelina Catharina Staes met wie hij te Dendermonde op 14 augustus 1764 gehuwd was. Jan Baptist zelf was de zoon van Jan Dominique (° Dendermonde 5 augustus 1708 - † Ibid. 30 juli 1768), die te Lebbeke op 20 mei 1731 huwde met Joanna Margareta Beeckman, dochter van Philippus, erfmeier van Lebbeke, en van Francisca Persyn.

Olie op doek, 101,5 x 83 cm.
Niet gesigneerd, gedateerd 1767.
Goede toestand van bewaring ; draagt op rug nr. 14 (18e - begin 19e eeuwse hand).

Lit. : A. DE VLAMINCK, *Généalogie Saeys*, in *Filiations de familles de Flandre*, dl. II, Gent, 1875, p. 75 ; J. BTOECKAERT, *Généalogie de la famille Van Langenhove*, in Oudheidkundige Kring Dendermonde, 2e reeks, dl. VIII (1900) p. 371 - Stadhuis Dendermonde, Oude burgerstand - Tafels ; J. DAUWE. *Lebbeke's rijke verleden*, o.c., p. 31, nr. 43 ; F. VERBERCKMOES, *Alfabetisch repertorium van de families te Lebbeke tussen 1624 en 1850*, Lebbeke, 1976, p. 29.
Fotografisch Inventaris IRPA, NR. 84.993.

14. N. DE CAMERLANDER

Onbekend Gents (?) meester, 1768.

Een meisje ten voeten uit afgebeeld zit, ietwat naar links gewend, op een rood kussen voor een brokate draperie. Onder haar blauwzijden kleed, met nauwsluitend keurslijf en breed gedrapeerde rok, ziet men aan de bovenarmen en aan de linker knie het wit onderkleed. Aan het wijde decolleté is een gefronst strookje zichtbaar. Op het hoofd dat licht naar rechts is gekeerd, draagt zij een witte muts met struisvogelveer (?) ; om haar hals is een zwart fluwelen band gestrikt. Haar rechterhand streelt de zwartgevlekte kop van een grote windhond die half verscholen ligt achter haar wijds kleed. De leiband houdt zij in de opgeheven linkerhand. Het achterplan geeft uitzicht op een heuvelachtig landschap met bomen en struiken. Onderaan links een alliantiewapen. Twee ovale schilden zijn schuin naar elkaar toegewend en steunen elkaar. Links het wapen van de familie de Camerlander uit Tirol : gevierendeeld, in het 1e en 4e kwartier een klimmende bok van sabel op een zilveren veld ; in het 1e en 3e kwartier een gedeelde arend van sabel gebekt en gekroond van goud op een gouden veld. (De Steenbok uit het eerste kwartier die diende naar binnen gericht te zijn is hier naar buiten gekeerd weergegeven). Rechts hiervan het wapen van de familie van Pottelsberghe : een jachthoorn van goud op een veld van sabel, het bovenstuk van goud.
Boven de schilden een aanziende traliehelm met dekkleed en adelskroon ; als helmteken een uitkomende steenbok.
Dit schilderij stelt de oudste dochter voor van Joseph de Camerlander, kapitein van het regiment van Karel van Lorreinen, later adjudant-majoor te Brussel, die op 9 juni 1754 huwde met Maria Antoinette Joanna de Pottelsberghe d'Overdam (° Gent 12 januari 1736 - † ca. 1770), dochter van Frans Albert, heer van Rymeersch, Appelsvoorde en Overdam en van Josepha Isabella Jacobs, Dame van Moerzeke en Castel. Joseph de Camerlander was ca. 1765-70 (als garnizoenskommandant ?) gelegerd te Dendermonde. Twee zonen van hem werden daar geboren, nl. Petrus Franciscus Josephus, gedoopt op 20 april 1765 en Carolus Alexander Albertus Bonaventure, gedoopt op 29 mei 1768. Volgens Azevedo werd een derde zoon, Nicolaas Albert, te Brussel geboren. Nadere gegevens over de geportretteerde juffrouw vonden wij niet terug. Het schilderij werd op 1 mei 1768 door de moeder aan de kerk geschonken als dank aan O.-L.-Vrouw van Lebbeke voor een bekomen genezing (Aktie in bijlage nr. II).

(vervolg onder nr. 15) →

15. PORTRET VAN TWEE KINDEREN

Onbekend Gents (?) meester, 3e kwart 18e eeuw.

Een meisje, ongeveer drie à vier jaar oud, is rechtstaand afgebeeld, gekleed in een blauwzijden rok en een keurslijf met diepe halsuitsnijding. De halflange mouwen van het kleed bestaan uit boven elkaar gezette gefronste stroken. Zij draagt zwarte fluwelen armbandjes. Aan een fijne halsband van dezelfde stof hangt een snoer met een gouden hartje. In haar uitgestrekte linkerhand houdt zij een stengel met drie bloemen terwijl haar andere hand wijst naar een O.-L.-Vrouw op een wereldbol, links boven op het schilderij afgebeeld. Ongeveer ter hoogte van haar rechterknie staat een grote bewerkte zitbank in Lodewijk-XV stijl. Op het roodbrokaten kussen zit een kind van ongeveer een jaar, gehuld in een witte doek, met over de linkerschouder het blauwe lint van Maria. De rechterhand steunt op de bank en met de andere biedt het kind zijn hart aan. Het geheel is geplaatst tegen een donkergroene, rood gevoerde draperie.
Steunend op een zekere overeenkomst van stijl en techniek met de portretten van M.F. de Baring en N. de Camerlander, menen wij dit doek aan dezelfde kunstenaar te mogen toeschrijven.

Olie op doek, 121, x 99 cm.
Niet gesigneerd, ongedateerd ; op de rug «n° 12» (18e of begin 19e eeuwse hand).

Fotografisch inventaris IRPA nr. 87.004.

→ *(vervolg van nr. 14)*

Olie op doek, 123 x 102 cm.
Niet gesigneerd, ongedateerd.
Goede toestand ; oorspronkelijke lijst ; werd in 1959 hersteld door het huis Trotteyn van Gent.

Lit. J.F.A.F. de AZEVEDO COUTINO Y BERNAL, *Généalogie de la famille Van der Noot*, sl., 1771, p. 183 - 184, R. DE VEGIANO, uitgave J. DE HERCKENRODE, *Nobiliaire des Pays-Bas et du Comté de Bourgogne*, dl. III, Gent, 1865, p. 1575 ; J. VERHOEF, *Geschiedenis der Mirakuleuze Kerk van Lebbeke*, Gent, 1860, p. 42 ; J. BROECKAERT, *Geschiedenis van O.-L.-Vrouw van Lebbeke*, Gent, 1908, p. 37 ; J.B. RIETSTAP, *Armorial général . . .*, dl. 1 Berlijn, 1934, p. 359 ; F. HOFMANS, *Zo groeide Lebbeke met O.-L.-Vrouw*, Lebbeke, 1954, p. 32 ; F. KOLLER, *Armorial ancien et moderne de la ville et de l'ancien Pays de Termonde*, Brussel, 1954, p. 50 ; A. VAN LANGENHOVE DE BOUVEKERCKE, *Les de Clerc sgrs. de Bouvekercke, Arras, Malines*, Brussel, 1957, p. 25 ; J. DAUWE, *Lebbeke's rijke verleden*, *o.c.* p. 31, nr. 44. Fotografisch Inventaris IRPA, nr. 84.997.

16. JONGETJE MET VOGEL

Onbekend meester, ca. 1825.

Voor een donkere achtergrond zit een jongetje van ongeveer twee jaar op een eenvoudige rustbank. Hij is gekleed in een wit hemd dat tot onder de knieën reikt en de pijpen van een wit broekje laat zien. Het kraagje, de mouwen en de broekspijpen zijn met kant en witwerk afgezet. Op de uitgestoken linker wijsvinger zit een kanarievogel waarvan de poten bevestigd zijn aan een touwtje dat de jongen met de rechterhand vasthoudt. Het gaat hier om de uitbeelding van het zeer verspreide kinderspel.

Aan de voeten draagt hij rode schoentjes die rusten op een gebloemd tapijt. Links op het schilderij, naast de rustbank, ligt een grote witte vilten hoed met struisvogelveer en linten, een typisch hoofddeksel uit het Hollands tijdperk.

Op dit kinderportret is geen enkel element aanwezig waaruit zou kunnen blijken waarom het in de kerk opgehangen werd. Noch een afbeelding van O.-L.-Vrouw, noch de hartsymboliek is aanwezig.

Onbekend meester, Hollands tijdvak ca. 1825.
Olie op doek, 84 x 66 cm.
Oorspronkelijke vergulde lijst.

Fotografisch inventaris IRPA, nr. 87.001.

17. CELINA JANSSENS

Dendermonde, Jan Maes, 1908.

Een meisje, afgebeeld tot aan de knieën zit frontaal naar de toeschouwer gekeerd in een houten hoekzetel met getorste rugleuning. Zij is gekleed in een wijdse blauwzijden jurk versierd met franjes en linten. De halflange mouwen evenals het halsstuk zijn afgezet met witte kant. In het lange bruine haar draagt zij een blauw strikje en met de handen houdt zij een grote paternoster op de schoot. Celina Sylvinna Maria Janssens, dochter van Josephus Joannes, wisselagent, en van Maria Joanna Francisca Scholliers, werd geboren te Dendermonde op 1 augustus 1901 en overleed ongehuwd te Gent op 12 februari 1972. Volgens mededeling van haar zuster, mevrouw P. Blancquaert, leed Celina op zesjarige leeftijd aan een leverkwaal die zich op de ogen vastzette zodanig dat ze stilaan dreigde volledig blind te worden. Haar moeder droeg het kind op aan O.-L.-Vrouw van Lebbeke en deed een belofte ; het meisje genas en de moeder schonk het portret aan de kerk.

Olie op doek, 82 x 64 cm.
Gesigneerd Jan Maes, 1908.
Goede toestand ; oorspronkelijke vergulde lijst.

Fotografisch inventaris IRPA nr. 85.000

Bijlage I *(zie lijst nr. 12)*

Au nom de Dieu des Armées

La demoiselle Marie Francoise agé de huit ans, fille de Monsieur De Baring receveur et grand bailly, substitut des contrées de Vianden au Bey de Luxembourg, et de Madame De Baring née Marie Joanne Zesner de Spitzemberg, fut attaqué au commencement de juin 1766 d'une fièvre chaude et dangereuse, et son grand pere Monsieur de Zesner Spitzemberg lieutenant colonel au regiment de Salm Salm infanterie, et sa grand mere la Baronne Gerardy de Castel et Limbourg, étant pour lors en garnison a Dendermonde ont pris leurs pieux recours a l'image de la Saincte Vierge Marie exposé a Lebbeck prés de Dermonde, et cette petite fille promit elle meme de faire le chemin de Dendermonde a Lebbeck a pied pour par l'intercession de la Saincte Vierge Marie obtenir sa santé, elle guerit en effect, et accomplit ses devotions au commencement du mois de juillet de la ditte année, et sa grande mere la Baronne Girardy pour remercier la Saincte Vierge et pour memoire des bienfaits, offrit le 7 de decembre 1766 a l'eglise de Lebbecke un tableau representant la ditte fille. en foy de qouy j'ai signe la presenté et signé de mon cachet ordinaire pour ma garnison a Termonde le dernier jour de l'année 1766.

Fre Joseph de Bruxelles capucin et aumonier de la garnison imp. de Dendermonde.

(RAG, *Lebbeke Kerk,* nr. 71).

Bijlage II *(zie lijst nr. 14)*

De onderschreve vrouwe geselnede van den Seer Edelen Heere Camerland Capiteyn in het berught regiment van syne Coninckiycke Hoogheyt den Prince Carel van Lorynen ende Baer, Gouverneur Generael deser Nederlanden, verclaert midts desen, dat sy geduerende de sickte ende quellinge van haer eerst geboren kindt, haeren besonderen toevlught ende devotie genomen heeft tot de Heylighe Maget ende Moeder Godts Maria in de Parochiale Kercke tot Lebbeke, ende dat sy aldaer tot danckseggingbe over de volcomen ersteltenisse van t'selve haer kindt heeft belooft op te offeren ende jonnen soo sy opoffert ende jont by desen het portrait van t'selve in teecken der waerheyt heeft sy dese haere declaratie verleent ende onderteeckent desen 10 may 1768.

Marie De Camerlander née De Pottelsberghe d'Overdam.

(RAG., *Lebbeke Kerk,* nr. 71).